

WILHELM RÜCKER FREIHERR VON JENISCH, KALØS EJER 1933-43

Martin og Thyra von Jenisch fik tre sønner og to døtre. Som skik og brug var, overtog den ældste søn Wilhelm godserne. Det skete for Kaløs vedkommende i 1933, altså ni år efter baronens død. De øvrige brødre var Martin og Johan, begge navne, der var tradition for i familien, hvorimod navnet Wilhelm helt klart skal ses som en hyldest til den tyske kejser Wilhelm II, der jo havde givet Martin Rücker Jenisch barontitlen i 1906. Døtrene var Marie-Izabel og Ursula.

Lige som sine søskende var Wilhelm von Jenisch vant til at komme på Kalø i sommerferierne og til de store efterårsjagter. For både forældre og børn var Kalø forbundet med positive oplevelser. Familiens ophold på Kalø i ferier og ved jagter er levende beskrevet af tidligere godsinspektør Thygesen i hans erindringer¹. Thygesen kom som forvalter til Kalø i 1926.

Ved Wilhelm von Jenischs overtagelse i 1933, rasede den økonomiske krise i både Tyskland og Danmark. I Tyskland resulterede den i Hitlers magtovertagelse i januar 1933, i Danmark rykkede man i stedet sammen omkring den socialdemokratisk-radikale regering Stauning-Munch.

Krisen gav **kolonihavebevægelsen** et stort skub fremad. Ved oprettelsen af kolonihaver slog man flere fluer med ét smæk: de arbejdsløse fik noget at rive i, de kom ud i frisk luft, og endelig fik de et værdifuldt kosttilskud gennem de grøntsager, der kunne dyrkes i haverne. Et socialt liv udfoldede sig også i kolonihaverne.

På Røndeegnen var det arbejderbevægelsen og de radikale, der kæmpede for at få oprettet kolonihaver for de arbejdsløse landarbejdere på Kalø. Det lykkedes at gøre Kaløs nye ejer interesseret i bevægelsen og udleje jord til den på favorable betingelser, og dermed blev kolonihaverne ”Bregnet Bakke” en realitet allerede i 1934.

Et andet fænomen i 1930'erne var **vandrerbevægelsen**. Den var for en stor del affødt af, at den socialdemokratiske regering indførte en uges sommerferie på arbejdsmarkedet, og denne uge skulle jo helst bruges på noget sundt. Derfor oprettedes der vandrerhjem rundt omkring i landet. I Rønde kæmpede Håndværker- og Borgerforeningen for at få oprettet et vandrerhjem, og igen blev Kaløs støtte og afgivelse af jord afgørende, så Vandrerhjemmet Kalø kunne åbne i 1939. Det blev siden overtaget af Rønde Kommune i 1970'erne og udvidet i 1990'erne.

En oprindelig bestemmelse om, at hvis der ikke mere blev drevet vandrerhjem på stedet, skulle grunden tilbydes Kalø, blev ophævet af Landbrugsministeriet i 1980'erne. Noget tyder på, at såvel kolonihaverne som vandrerhjemmet blev opført på grunde lejet af Kalø, idet et notat om brugen af de konfiskerede Kalø-ejendomme i 1948 viser, at jorden til kolonihaver og vandrerhjem ved denne lejlighed afgives til deres ejendom.

¹ O. Thygesen: Herregaardsliv på Kalø i et halvt Aarhundrede”, Si-Mi Tryk Rønde 1984

Samme år 1939 går Kalø med til **fredning**² af arealet fra Store Baunehøj til og med slotsruinen – reelt for at undgå gennemførelsen af en omfartsvej syd om Rønde – af helt samme grunde, som Kalø tidligere havde bekæmpet gennemførelsen af jernbaneplanerne. Omfartsvejen var ellers for længst vedtaget af Randers Amt og pælene var sat i jorden, men de forsvandt på mystisk vis.

Da omfartsvejen endelig kom i 1987 kom den i stedet til at gå nord om Rønde – og nord om Kalø, der altså også ved den lejlighed forblev intakt.

I 1930'erne modsætter Kalø sig af samme grunde Rønde bys ønske om udvidelse mod øst, med andre ord udstykning af Krovangen mellem Kaløvej og Bregnet kirke. Der opstod af samme grund en modsætning mellem godset og byen – de handlende i Rønde mente, at Kalø forhindrede byens naturlige udvikling.

Efter statens overtagelse af Kalø har godset til gengæld afgivet jord til såvel Gartnervangen i 1960'erne som Lillerup-udstyknngen i 1980'erne, og senere til såvel Strandparken som Strandbakken med Hospice Djursland, i Røndes sydvestlige udkant. Kalø har også medvirket til naturgenopretningen af Følle Bund. Men Jenischernes fredning af arealet øst og syd for Rønde har været effektiv og også efter statens overtagelse af Kalø gjort byudvikling her umulig.

Udgravningerne på slotsruinen fortsatte i 1930'erne (især tårnet) og – som beskæftigelsesprojekt – under besættelsen. En stor folkefest blev afholdt i 1933 for at skaffe midler til udgravninger og restaurering af tårnet. Der har således været arkæologiske udgravninger på slotsruinen 1903, 1907-08 (restaurering af tårn 1909), 1931, 1934 (efter indsamling og folkefest med 7000 deltagere i 1933), samt 1941-43, hvor LAB (beskæftigelsesforanstaltning) stillede 16 arbejdere til rådighed. Udgravningerne skete i tæt samarbejde mellem Jenisch-familien og Nationalmuseet ved C. M. Smidt, og Jenischerne betalte mindst halvdelen af udgifterne (senere udgravninger ved Jørgen Frandsen sidst i 1980'erne og begyndelsen af 1990'erne, af Århus Amt sidst i 1990'erne (ladegården), samt af Niels Engberg, Nationalmuseet i 2006).

Besættelsen af Danmark fra 9. april 1940 bød naturligvis på særlige udfordringer for Kaløs ejere. Alle tre Jenisch-brødre var indrulleret i den tyske værnemagt, og Wilhelm blev dræbt 13. juli 1943. Året efter afsløredes en **mindesten** over ham i Ringelmoseskoven, efter indsamlinger hos personalet på Kalø. I familien siger traditionen, at Wilhelm von Jenisch omkom ved en flyulykke i Grækenland på vej hjem på rekreation fra deltagelse i den tyske besættelse af Kreta. Wilhelm von Jenisch var vel ankommet fra Kreta til Athen, men da han skulle videre, havde den ansvarlige tyske officer lastet flyet så tungt med græsk olivenolie til eget forbrug, at flyet blev ”gumpetungt” og faldt ned kort efter start fra lufthavnen.

--

Da den næstældste bror Martin von Jenisch også var faldet i krigen, blev familiebesiddelserne overtaget af den yngste af de tre brødre Johan von Jenisch. Han deltog i krigen på tysk side på

---

² En ny fredningslov, gennemført af den socialdemokratisk-radikale regering Stauning i 1937, sikrede offentlighedens adgang til de danske kyster i fremtiden. Loven gav også Danmarks Naturfredningsforening ret til at rejse fredningssager. Derfor var det afgørende, at det lykkedes Kalø at overbevise naturfredningsforeningens præsident Erik Struckmann om det vigtige ved at sikre herregårdslandskabet for eftertiden. I den sidste ende gennemførtes fredningen dog frivilligt fra Kaløs side i januar 1939, ved kendelse fra Overfredningsnævnet.

Østfronten og havde her set sin ældre bror Martin falde. Da han nu var sidste overlevende i familien, blev han trukket hjem fra fronten og blev stationeret i det tyske militære hovedkvarter i Silkeborg. Ironisk nok ikke langt fra sit eget gods Kalø.

Mindesten over Wilhelm von Jenisch i Ringelmoseskoven, opsat på årsdagen for hans død 13. juli 1944.

Vilfred Friborg Hansen, marts 2012.